

דף ע

'שמע מינה חגיגת ארבעה עשר לאו חובה היא'. רבנו חננאל והתוס' מפרשים: אינה חובה מדאורייתא אלא מדרבנן. ויש מפרשים רשות ממש, אלא שאם מביאה מקיים מצוה מהתורה (עפ"י רמב"ם. ע' בלקוטי הלכות; חדושי הנצי"ב; חזון איש קצת לדרך ח סק"י [ראה דוגמא נוספת לכעין זה, קיום דין דאורייתא במעשה מסוים הגם שאינו אלא רשות, בחזון איש קצת לדרך כד – לענין השבתת חמץ בשריפה קודם הפסח]). ויש סוברים שאפילו לבן תימא אינה חובה, רק כאשר היא באה חלים עליה דיני הפסח (עפ"י כסף משנה ולחם משנה חגיגה ב, י). וע"ש באבי עזרי שחלק על כך. עוד בבאור מהותו של קרבן זה, והיכן הוא מבואר בפשוטו של מקרא, ע' בספרים: משאת משה פסחים זה; פרקי מועדות עמ' 157 ואילך; ביצחק יקרא ח"א טז; קדשי שעה לו.

'חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה כדי שיהא פסח נאכל על השבע'. גם כאשר בני החבורה מועטים שאין מביאים חגיגה, גם אז אין לאכול את הפסח לרעבוננו, כי בכל אופן צריך שהפסח כולו יהא נאכל על השבע, אלא שפירוש 'על השבע' – רעב מועט, הלכך כשבני חבורה מועטים הקפידו חכמים לחוש שלא ייאכל הפסח אכילה גסה [והרי מצינו שאסרו לאכול מן המנחה ולמעלה כדי שלא תהא אכילת המצה אכילה גסה] ויבוא לידי נותר, ולכן במקרה כזה אין להביא חגיגה, [ולעולם יש לאכול מעט קודם הפסח לשבור חזק הרעבון]. אבל כשהם מרובים ואין לחוש לכך, חששו שמא לא יהא נאכל על השבע – לכך תקנו חגיגה (עפ"י חזון איש סוס"י קכד). לפי פירוש זה, 'על השבע' היינו שלא יאכלנו דרך רעבון אלא כשהוא קצת שבע. וכן מפרש רבנו דוד בסוף המסכת (וערש"י נזיר כג.).

ואולם יש מפרשים 'על השבע' – שגמר שביעתו יהא מן הפסח (ע' בלשון המאירי, רש"י [כאן ובהוריות י:], ר"ח ורע"ב). ולפי זה יש מקום לומר שאין קפידא אם מתחיל לאכול כשהוא רעב, די בכך שיאכל מן הפסח בסוף אכילתו, לגמר שביעה. ולדעת הכל-בו, אפילו כאשר באה עמו חגיגה, אוכל בתחילה מן הפסח ואחר כך מן החגיגה ולבסוף אוכל מן הפסח לשביעה (ע' בפירוש שיטות הראשונים בשו"ת שבט הלוי ח"ט קכא. וע"ע בספר קדשי שעה לו).

'חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח ואינה נאכלת אלא ליום ולילה'. 'יום ולילה' – לאו דוקא, כי כשם שהפסח נאכל רק בלילה, כך קרבן החגיגה הבאה עמו אינה נאכלת אלא בלילה. והוא הדין אינה נאכלת אלא עד חצות, לדעת הסוברים כן בפסח (עפ"י רמב"ן ויקרא ז, טו; צל"ח. וע' גם בספר אמת ליעקב להלן קיד:).

והרא"ש (פ"י כה) נקט כהנחה פשוטה שהחגיגה יכולה להאכל ביום הקרבתה. ובספר ברכת מרדכי למו"ר הגרב"מ אורחי שליט"א (ח"ב ט, ה-ו) כתב לפרש דברי הגמרא כפשוטם, כי אף על פי שהפסח נאכל רק בלילה [ויש אומרים: עד חצות], זהו דין פרטי בהלכות אכילת הפסח, אבל מצד זמן אכילת הקרבן, זמנו 'יום ולילה' [וע' באור שמח (חמץ ו, א) שחידש לומר – שלא כמפורש בתוס' ברכות ט. – שהאוכל מן הפסח לאחר חצות, הגם שאינו מקיים מצות אכילת הפסח, מקיים את מצות אכילת קדשים. ואולם האוכל מבעוד יום עובר בעשה]. הלכך החגיגה שהוקשה אל הפסח לא הוקשה אלא לאותם דינים הנוגעים לפסח מצד דיני הקרבנות שבו ולא למצוה המסוימת של אכילת הפסח [ולפי זה מבואר שגם דין 'צלי', שהוקשה לגביו החגיגה אל הפסח לבן תימא, נוגע לעיקר דין אכילת הקרבן שבו]. ופירוש זה אתי שפיר לדברי הרא"ש, אבל לא בדעת הרמב"ן הנ"ל.

[ויש לדקדק בלשון ר"ח כאן שכתב 'יום ולילה' ו'י, ומשמע קצת שנקט דברי הגמרא בדוקא. מאידך להלן (עא). כתב: 'חגיגת י"ד כפסח היא לכל מילי ואינה נאכלת אלא לילי ט"ו בלבד'.

ויש לפרש להרמב"ן שלכך נקטו 'יום ולילה', שאילו אכל החגיגה ביום קיים מצות אכילת קדשים אעפ"י שלא קיים מצוותו הפרטית (וכעין שכתב האור-שמח באוכל הפסח לאחר הצות). ואפשר שאף לכתחילה, אם ראה שהאוכלים מועטים וישאר מבשר החגיגה עד בוקר, אפשר לאכול גם מבעוד יום [ולפי"ז יתישבו דיוקי רבנו חננאל הנ"ל]. וצריך עיון. כעין הדברים דלעיל נמסר בשם הגר"ח אודות מותר הפסח שזמן אכילתו ליום ולילה (כדלהלן פט.) 'כתחילת הקדשו' (לשון התורת-כהנים), הגם שהפסח עצמו אינו נאכל אלא בלילה, אך זו היא מצוה פרטית באכילת הפסח, אבל מצד שם הקרבן שבו זמנו ליום ולילה [וכן מודקקים בי מדרשא מדברי רש"י לעיל ג.], ועל כן מותר הפסח שאין בו מצות אכילת פסח, דינו ליום ולילה. וכן נאכל עד הבוקר אפילו לראב"ע שאמר עד הצות. ולפי זה המחשב בשעת העבודה לאכול מהפסח מבעוד יום – לא פיגל. וכן מפורש בתוספתא (ד, ז). ויש אומרים שאף בלא סברת הגר"ח הנ"ל אין פיגול אלא במחשב לאכול לאחר זמנו, דומיא ד'ביום השלישי' דקרא, ולא קודם זמנו (עפ"י חזון יחזקאל. וכן שמעתי מהגר"ש כץ שליט"א – ואף בלא חידוש הגר"ז שדין פיגול אינו אלא באופן שמחשב על פסול לינה).

'איבעיא להו לבן תימא, נאכלת צלי או אין נאכלת צלי... באה מן הבקר או אינה באה מן הבקר...' לכאורה היה יכול לדון בספק נוסף; האם זמנה כל יום י"ד או רק בין הערבים כפסח – אך נראה להוכיח מהסוגיא דלקמן (עא) שגם לפי חכמים החולקים על בן תימא זמנה לאחר הצות מפני שהיא קרבן המתלוה לפסח. ולכן לא נסתפקו כאן לבן תימא.

אלא שעדיין יש מקום להסתפק לבן תימא, האם קריבה לאחר תמיד של בין הערבים כפסח, אם לאו. ויש לומר שפשוט לבעלי הגמרא שאינה באה לאחר התמיד משום 'עשה דהשלמה', ורק בפסח גילתה תורה לאחור, לא קרבן אחר. ומכל מקום אין להוכיח זאת מכך שלא הסתפקו – כי עדיין יקשה מדוע לא נסתפקו האם השוחט חגיגה על החמץ עובר משום 'לא תשחט' אם לאו [ועל כרחק לומר שלא דנו אלא על דינים מסוימים בלבד].

ואמנם הרא"ם (בחידושו לסמ"ג, לא תעשה עה) צידד שחגיגת י"ד קריבה לאחר תמיד של בין הערבים מפני שהיא טפלה לפסח. ועוד משמע מדבריו שיש מקום לומר שזמן הקרבתה כל היום. וצריך עיון (עפ"י משנה למלך כלי המקדש ו, ט).

בלקוטי הלכות כתב שלדעת התוס' שחגיגה לאו דאורייתא, אפשר שיכול לשחטה כל היום, ולדעת הרמב"ם נראה שזמנה בין הערבים ככתוב 'תזבח בערב'. [וע' כעין זה בשער המלך סוף הלכות חמץ. ואפשר לתרץ בזה דברי הרא"ם שצידד שזמנה כל היום, ותמה עליו המשנה-למלך מהסוגיא דלהלן עא – כי שם הלא הברייתא סוברת חגיגת י"ד דאורייתא, שעליה נאמר הכתוב 'תזבח בערב', ואילו הרא"ם דיבר כפי שיטת התוס' דחגיגה לאו דאורייתא]. ומכל מקום אין לאחרה לאחר תמיד של בין הערבים – משום עשה דהשלמה.

ויש להעיר שכפי שצידד הרא"ם באפשרות האחת שהחגיגה קריבה לאחר תמיד של בין הערבים, כן כתב התור"ד כאן. ואפשר אילו ראוהו האחרונים לא היו חולקים. [וכן נקט האור-שמח (קרבן פסח ספ"א). וכ"כ בחסדי דוד לתוספתא (ד) לדעת האומרים חגיגת י"ד דאורייתא, ואפילו היא רשות, שכן משמע מן הכתוב שזביחתם כאחד. וכן צדד בספר אמת ליעקב (קיד): עפ"י פשט לשון המשנה]. וע"ע פני יהושע לעיל נח וצל"ח נט.

'תא שמע הלילה הזה כולו צלי, ואמר רב חסדא זו דברי בן תימא. שמע מינה.' התוס' (קיד): וכן כתב מהרי"ל בסדר ההגדה, (ל) פסקו כבן תימא, כי כן סתמה המשנה בפרק ערבי פסחים, 'הלילה הזה כולו צלי'. [הגם שכאן סתמה משנתנו דלא בן תימא – אך הלא במסכת אחת יש סדר למשנה, והלכה כסתמא בתרא. ואף על פי שיש מקומות שפרק 'ערבי פסחים' מופיע כפרק חמישי – זהו מסידור הגאונים, שחילקו מסכת פסחים לשנים, פסח ראשון ופסח שני, אבל על פי סדרו של רבנו הקדוש, פרק 'ערבי פסחים' הוא האחרון].

ואולם הרמב"ם הביא להלכה כדברי משנתנו, וגם הביא בשאלת הבן 'הלילה הזה כולו צלי'. ודברים אלו נראים כעומדים בסתירה לסוגיתנו.

וראוי לידע שבדרך כלל במקום שיש משניות או ברייתות או מימרות אמוראים שלכאורה אינן סותרות זו את זו רק ממהלך סוגית הגמרא מוכח שיש כאן מחלוקת, דרך הרמב"ם לפסוק כהמימרות ולדחות הסוגיא מהלכה, ודרך התוס' לפסוק כהסוגיא ולדחות אחת המימרות מהלכה, ובדרכיהם אלו הלכו גם כאן. אכן לעולם חלה עלינו חובת ביאור בכל סוגיא לגופה, על מה שמך הרמב"ם לדחות הסוגיא מהלכה. ויש להעיר שהגמרא לא הביאה דברי רב חסדא הללו אלא כאן ולא בעיקר הסוגיא, במשנת 'ערבי פסחים', ויש מזה שמך לומר שאמנם רב חסדא מעמיד המשנה כבן תימא, אבל סתמא דסוגיא אינה נוקטת כן (עפ"י ביצחק יקרא ח"א טו. ע"ש עוד בהסבר שיטת הרמב"ם באריכות. וע' במאירי שצדד לפרש 'כולו צלי' על פסח בלבד).

ובסוגיא בחגיגה ז-ח (ובתד"ה אלמא) מבואר לכאן שסתם מתניתין שם דלא כבן תימא. וי"ל שהרמב"ם פסק כהיא סתמא. וע"ע הסברים נוספים בספר המנוחה (חמץ ומצה ח, ג); אבי עזרי (חגיגה ב, י). וע"ש בסוף הספר, במכתב מהחזו"א. עוד בענין דרכו של הרמב"ם לפסוק כפשט דברי המשנה – ע' במובא ביוסף דעת ב"מ ו: סנהדרין סג. מנחות יא. וע"ע במג"א ריה"ק"ג.

'סכין שנמצאת בארבעה עשר – שוחט בה מיד, בשלשה עשר – שונה ומטביל'. כתבו התוס' (בחגיגה כא. ובבבב"ם צט.): מדובר בסכין הנמצאת במקום כזה שגזרו טומאה על כלים הנמצאים בו, כגון חוץ לירושלים, או אף בירושלים – במבואות הסמוכים לבית הטבילה שפעמים יורדים דרך שם לבית הטבילה ולפעמים עולים (כדלעיל יט), ואף על פי כן בי"ד שוחט בה מיד – כי יש להניח שהטבילה. אבל בשאר מקומות שבירושלים לא גזרו כלל על הכלים הנמצאים ואפילו בי"ג אינם צריכים טבילה. ואולם הרמב"ם (אבות הטומאות יג, ה) כתב שמפני חומרת הקדשים יש להחמיר בסכיני הקדשים להצריכם טבילה גם באלו הנמצאים בירושלים. ולא טיהרו את הכלים הנמצאים בירושלים אלא בשאר כלים. ומדובר כאן כשנמצאת הסכין בירושלים. ולזה הסכים הראב"ד (שם). והוסיף שאם נמצאת חוץ לירושלים, אפילו בי"ד יש לחוש משום מגעם של עוברים ושבים וצריך להטבילה. ורק בירושלים אמרו שוחט בה מיד מפני שאין הטמאים מצויים שם באותו זמן.

'שונה ומטביל'. יש מפרשים [דלא כרש"י] 'שונה' – מזה עליה הזאה שניה כלומר הזאת יום השביעי, ומטביל (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם שקלים ח. ורבנו חננאל מפרש: מזה עליה פעמיים בו ביום. ע"ש).

(ע"ב) 'יהודה בן דורתאי פירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום. אמר, אם יבוא אליהו ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הן אומרים לו...'. אף על פי שביטל מצות ראייה ומצות שמחה [ע' חגיגה ו' ולטעמיה... חנה גופה מי לא מחייבא] – נראה שעשה כן למגדר מלתא, כדי להעמיד הדין על תלו (חזון איש קכד).

והמנחת-חינוך (ה, יג) כתב להוכיח מכאן שהדר בחוצה לארץ פטור לגמרי מפסח ומראיה ואין עליו כל חיוב לעלות לרגל. [וכן מחיוב חגיגה נפטר כשאינו חייב בפסח, שהחגיגה מחיובי הפסח היא. עפ"י דברי אליעזר ז; קדשי שעה סוס"י לו]. וצריך לומר לפירוש זה שישב בדרום בחו"ל, ועל כן אינו כמבטל מצוה. אך יתכן ואעפ"כ יש כאן ביטול מצוה, לילך בכונה תחילה מחו"ל להפקיע חיובו. ע"ע לעיל סט: שנחלקו האחרונים בכגון זה. ושמא לצורך מצוה מותר לדברי הכל – ע' במש"כ להלן צה. וע"ע במצוין לעיל ג: אודות פטור מראיה לדר בחו"ל.